

Валентин Северинюк

**І КОНФУЦІЙ,
І ШЕВЧЕНКО**

Київ
Видавництво Ліра-К
2021

УДК 821.161.2'06-92-94-96
С28

*Рекомендовано до друку вченою радою
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)
Протокол №2 від 30 вересня 2020 р.*

Рецензенти:

В.П. Горбатенко, доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України;

А.Л. Сокульський, доктор історичних наук, професор, старший науковий співробітник Національного заповідника «Хортиця», заслужений працівник культури України;

Є.Г. Цокур, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології Запорізького національного університету

Северинюк В.М.

С28 І Конфуцій, і Шевченко. Вибране / В.М. Северинюк. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. – 276 с.
ISBN 978-617-520-071-1

Назва книги – «І Конфуцій, і Шевченко» – не випадкова. І обрана автором не з метою здивувати читача формальним поєднанням імен всесвітньовідомих людей. У ній підкреслено цивілізаційне значення гуманістичного світогляду, що був однаково властивий обом видатним мислителям, хоча вони й представляли дуже різні історичні епохи, національні культури, духовні традиції. Саме на важливості людського начала, цінностей свободи, патріотизму, національної гідності, моральних чеснот, які лежать в основі суспільного прогресу, прагне наголосити й автор у своїх працях.

Валентин Северинюк, український історик і політолог, пропонує читачам вибрані праці різних періодів своєї 35-річної науково-педагогічної діяльності. Їхні теми й аналіз питань стосуються вітчизняної історії, теоретичної та прикладної політології, конституційного права, педагогіки тощо. Книга розрахована не тільки на фахове середовище. Автор сподівається, що її тематичне розмаїття задовольнить інтереси широкого кола читачів.

УДК 821.161.2'06-92-94-96

ISBN 978-617-520-071-1

© Северинюк В.М., 2021
© Видавництво Ліра-К, 2021

ЗМІСТ

Політична історія

Політологічні аспекти давньоруської історії	5
Дві Конституції: 1710-й і 1918-й роки	10
Історія і політика в публіцистиці М.С. Грушевського	14
Питання місцевого самоврядування в законодавчих актах Української Центральної Ради	30
Регулювання соціально-економічних відносин в «Pacta et constitutiones...» 1710 року	33
Магдебурзьке право в Україні.....	36
Москвофільство	40
«Новоросія».....	41
Федералізація України	42
Територіальний поділ України за джерелами української конституційної думки дорадянського часу	43
Росія: від «брата» до загарбника (ретроспекція агресивності)	46
Ідеологія диктатури (аналітичний нарис за книгою Й. Сталіна «Вопросы ленинизма»).....	59
Україна в теоретичних побудовах Й. Сталіна	63

Політологія

Український «майдан»: стратегічні гасла й тактичні реалії.....	67
Універсал національної єдності від 3 серпня 2006 р.: суперечливості форми та змісту поведінки суб'єктів політичного компромісу	73
Макс Вебер і політичний біхевіоризм	82
Нікколо Макіавеллі та сучасне розуміння «елітарності» політичної поведінки	90
Індивідуально-психологічні особливості лідерської поведінки	98
Про деякі інтерпретації поняття «маса».....	105
«Ера мас» – віддзеркалення «ери Каддафі»	113
«Благородний муж» як соціальний тип у філософії Конфуція	123
«Благородні» засади владування (класика політичної думки).....	133
Агресивність – деструктивний стан людської свідомості	141
Мова й політика в комунікаційному просторі держави.....	146
Неоцаризм	154
Синдром малоросійства	155
Соціальна природа політичного лідерства.....	157
Комуністична доктрина та її еволюція	164

Конституційне право

«Влада» і «культура» як елементи конституційної термінології	194
«Народ», «нація», «культура» (діалектика понять в правовому полі Конституції України)	200
Правовий та економічний зміст понять «земля» і «природні ресурси» в Конституції України	208
Українська мова в контексті української Конституції.....	211
Конституційний досвід попереднього Президента для Президента нинішнього.....	219

Педагогіка

Навчання мудрості і мудрість навчання (актуальний Конфуцій).....	223
Українські прислів'я як чинник формування професійної самосвідомості магістрантів	231

Літературознавство. Шевченкіана

Поети-постшістдесятники Запорізького краю.....	240
Слово поета проти деспотизму самовладдя (актуальний Т. Шевченко).....	248
Тарас Шевченко і Донеччина	259

Бібліографія В.М. Северинюка

Книги (у т. ч. колективні підручники).....	266
Статті в наукових часописах і збірниках	266
Статті в енциклопедичних виданнях	269
Тези наукових конференцій.....	270
Рецензії	273
Методичні праці	273
Літературні твори (книги).....	274
Про В.М. Северинюка. Відгуки та рецензії	275

Політична історія

ПОЛІТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Історія народу – то жива, рухлива матерія, вона постійно розвивається, дишає, демонструє безліч варіантів і напрямів, тобто є одним з відображень самої вічності, діалектичного зв'язку між минулим, сучасним і прийдешнім. Немає ні пророка, ні героя, котрий міг би сказати, що творить історію «з початку», і в своїх пошуках омріяного ідеалу добра і справедливості відкриває найкращі закони, і саме на його долю випала найпочесніша і найгуманніша місія з усіх, будь-коли знаних історією.

Українці врешті-решт здобули свою державу. У зв'язку з укладанням і прийняттям нової конституції України, постало питання державно-територіального устрою Республіки – унітарний чи федеративний – з певними перехідними варіантами залежно від ступеня централізації. Для України, яка впродовж століть була територіально розчленованою між сусідніми державами, це – одна з ключових проблем, способи її осмислення і пошуки шляхів подолання – майже такі ж прадавні, як і сама українська історія.

Так сталося, що в межах сучасної України в минулому ніколи не існувало достатньо централізованого державно-політичного об'єднання.

За доби Київської Русі великий князь київський, хоча й користувався найвищим авторитетом поміж інших князів і вважався верховним власником-розпорядником земель, що підпорядковувались Києву, насправді не був повновладним правителем. Навіть у період розквіту – князювання Володимира Великого (980–1015) та Ярослава Мудрого (1019–1054) – Київська Русь не набула чіткої державницької форми, в ній продовжували співіснувати та водночас суперничати різні політичні тенденції: монархічна (сильна княжа влада), аристократична (рада бояр) та демократична (народне віче).

Численні племена східного слов'янства з домішками скандинавських, тюркських та інших народностей, опинившись у сфері впливу Києва, через слабкість комунікаційних та економічних зв'язків, ніколи повністю не втрачали своєї автономії. Створення ефективного адміністративного механізму, який би уніфікував і централізував систему управління величезною країною, в тодішніх умовах було об'єктивно нереальним завданням. До того ж, одна з класичних ознак феодального ладу – володіння певною територією (вотчиною) і спадкоємство власності від батька до сина – різко контрастувала з самою ідеєю централізації державної влади, що також розглядалася як об'єкт власності й передавалась у спадок.

Намагання тих же Володимира та Ярослава встановити порядок і законність в ієрархічній структурі феодальної власності й престолонаслідування (шляхом

передачі влади за принципом старшинства) мали тимчасовий успіх і, зрештою, лише додали хаосу в існуючу плутанину. Чим більш розлогою ставала крона родового дерева династії Рюриковичів, тим більше з'являлося претендентів на частку державної власності, а отже, і влади. За такої кількості спадкоємців, часто у другому і навіть третьому коліні, визначити, кому з них має належати першість, стало неможливим. Спроби розв'язати цей вузол суперечностей зберігали хіба що подобу законності та здебільшого провокували братовбивчі усобиці.

Таким чином, Давньоруська держава, переживши злет своєї історії, як територія і як владно-правова структура, так і не набула загальнодержавних централізованих форм. На початку XII ст. вона опинилася під управлінням численних удільних князів, котрих, напевно, можна вважати першими автономістами в українській історії. Їхня адміністративно-територіальна відрубність, помножена на зростаюче господарське значення регіональних володінь, мала логічним наслідком відвертий політичний сепаратизм та остаточну децентралізацію державного організму.

Терени колишньої Київської Русі покрилися мережею нових політичних центрів з чітко вираженою тенденцією самостійного розвитку.

Чи можна після 30-х років XII століття вести мову про існування Давньоруської держави як такої? Сучасна вітчизняна історіографія дає загалом ствердну відповідь, вказуючи, що це була особлива форма політичного устрою держави в умовах так званої феодалної роздробленості. За сучасною термінологією, ця «особлива форма» відповідала поняттю «децентралізована федерація» [1], яка відтоді (через втрату Києвом об'єктивно ролі федерального політичного центру) могла лише формально, за традицією, вважатися Київською Руссю.

Розмежування між вотчинними володіннями стало наслідком неминучих перетворень в надрах феодалного ладу. Давньоруські князі, котрі виступали активними діючими особами цього процесу, стали і його жертвами. Можна припустити, що певна частина тодішніх політиків усвідомлювала або ж інтуїтивно відчувала згубність власних автономістських змагань і зовсім не була зацікавлена в руйнації спільної батьківщини. Їм здавалося, що для досягнення злагоди варто лише «по справедливості» розділити земельну власність і сфери впливу згідно з принципом «кожний тримає вотчину свою», як це було постановлено з'їздом князів у місті Любеч 1097 року. І хоча подальші події показали ілюзорність таких сподівань, зважмо на інше: навіть у найважчі періоди внутрішньої дестабілізації, серед хаосу, кровопролиття, містечкового й особистого егоїзму, все ж продовжувала жити загальнодержавна політична думка. Князі-сепаратисти намагалися започаткувати деякі важливі засади нової міжрегіональної дипломатії, що, однак, тупцювала на роздоріжжі між демократично-правовими рішеннями та військово-політичним примусом. Свідченням сказаного був сам факт князівських з'їздів і узгоджувальних переговорів на них, а також поява унікальної як на той час домовленості про спільні «миротворчі дії» з метою запобігання поширенню регіональних конфліктів та силового приборкання їхніх призвідників: «На того будемо всі», – поклялися на хресті князі-учасники з'їзду в Любечі.

Ідея загальнодержавної єдності остаточно не вмерла також через відчуття однаково серйозної для всіх небезпеки, що постійно нависала над Південно-Західною Руссю-Україною з боку половецького степу. Присутність

агресивного сусіда змушувала князів дбати про забезпечення недоторканності східних кордонів і тим самим реанімувала загальнооруські інтереси.

У XII ст. політична репутація того чи іншого князя, окрім його державницької волі, часто дорівнювала його заслугам у протиборстві зі Степом. Саме на тріумфальних перемогах над половцями наприкінці XI – у першій половині XII ст. зріс неперевершений авторитет Володимира Всеволодовича Мономаха (1113–1125) [2]. Слава Києва як форпосту в боротьбі зі степовиками додавала принадного блиску великокняжому титулу і впродовж тривалого часу надихала в суперництві за нього ближніх і дальніх пошукувачів.

Період феодальної роздробленості Давньої Русі, попри всі пов'язані з ним негаразди, – це водночас і свідчення розвитку державотворчих процесів на Сході Європи.

Паралельно з роздержавленням Київської Русі зароджувалися нові централізаторські тенденції. Намагання удільних князів відмежуватися від Києва та зміцнити суверенітет своїх володінь незабаром були доповнені їхніми ж претензіями на роль рішучих «збирачів руських земель». Особливу наполегливість у цьому напрямі демонстрували галицько-волинські та ростово- й володимиро-суздальські князі. Основним збудником їхніх патріотичних намагань виступали, як правило, суто прагматичні мотиви, а конкретні дії часто набували невинувато жорстоких, грабіжницьких форм (наприклад, варварське зруйнування ростово-суздальським князем Андрієм Боголюбським Києва 1169 року).

Політика значною мірою живиться колективною та індивідуальною психологією. На межі свідомого й підсвідомого пульсує одне з джерел парадоксальності й непередбачуваності людських учинків.

У давньоруській історії можна розглядати чимало осіб, таврованих печаттю Каїна. Однак не можна заперечувати й того, що серед представників тісно сплетених і заплутаних княжих родоводів було немало тих, хто, проливаючи супротивну і свою кров в усобницьких війнах, керувався не лише корисливими інтересами, але ще й своїм щирим небажанням змиритися з фактом безповоротної втрати державної єдності колись величній Русі. Саме цей журливий ностальгічний мотив чується в «золотому слові» великого князя київського Святослава Всеволодовича (1177–1194), котре промовив його устами один з найбільших гуманістів Середньовіччя – автор безсмертного «Слова про Ігорів полк»: «О, стонати Руской земли, помянувшє пръвую годину и пръвых князей» [3]. Закликаючи князів до колишньої єдності, автор поеми висловлював, звичайно ж, не лише власні почуття, а й патріотичний потяг значної частини суспільства й князівської аристократії в тім числі.

Отже, на рубежі XII – XIII ст. великокняжу спадщину було поділено. Чимала її частина опинилася під домінуючим впливом галицько-волинських князів. Зусиллями одного з найвідоміших тогочасних політиків – волинського князя Романа Мстиславича (1173–1205), після здійсненого ним у 1199 році об'єднання Галичі та Волині, було закладено підвалини нового державно-політичного утворення на терені України. Серед істориків посилюється переконання, висловлене ще М.С. Грушевським, що Галицько-Волинське князівство стало безпосереднім спадкоємцем політичної та культурної традиції Древнього Києва. Підкоривши у 1203 році своїй владі Київщину та Переяславщину,

Роман правив майже усіма землями і князями русі, а його володіння охоплювали 90% населення, котре проживало в межах сучасної України [4].

Відомий російський історик XVIII ст. В.М. Татищев увів до наукового обігу дані, що вказують на начебто запропонований у 1203 році Романом Мстиславичем план утворення своєрідної східнослов'янської конфедерації у складі шести найвпливовіших удільних земель та контрольованих ними суміжних територій: Галицької, Чернігівської, Полоцької, Смоленської, Суздальської, Рязанської. Пропонувалося замінити традиційну й неефективну практику визначення «законного спадкоємця» великокняжого титулу принципом виборності великого князя за спільною згодою з числа князів «великої шістки», а щоб зупинити дроблення земель всередині окремих уділів – дотримуватись принципу майорату: спадкування всієї удільної власності від батька до старшого сина, «щоб руська земля в силі не меншала» [5].

Новітні джерелознавчі дослідження доводять, що «реформаторський проєкт» Романа Мстиславича – ніщо інше, як вдала імітація В. Татищевим літописного тексту, політичний памфлет, за допомогою якого частина російського дворянства в середині XVIII ст. намагалась обґрунтувати власні погляди щодо можливих шляхів реформування російського самодержавства: виборність монарха, обмеження його компетенції шляхетською радою тощо [6].

Утім, на нашу думку, аргументоване наукове спростування донедавна поширених у літературі досить привабливих свідчень аж ніяк не суперечить висновку про те, що спроби удільних князів відновити єдність Русі залишались постійним чинником їхньої так би мовити «зовнішньої» політики впродовж усього домонгольського періоду.

З падінням у 1240 році під ударами монголо-татарських орд Києва, об'єднавча тенденція зберегла більш-менш реальні обриси лише в діяльності Данила Романовича Галицького (1205–1264) – сина знаменитого правителя. Наміри Данила – згуртувати в своїх руках Західноукраїнські землі та Київське Подніпров'я – гідні подиву, оскільки передбачали виснажливу, нерівну боротьбу із супротивником набагато серйознішим, ніж князі-русичі – Ордою. Спираючись на недовготривалу підтримку західних і північно-східних союзників, зокрема володимиро-суздальського князя Андрія Ярославича, Данило Романович у 1252–1257 роках завдав ординцям кілька відчутних поразок. Це були перші перемоги в історії визвольної війни русичів проти ханів Золотої Орди – ще за сторіччя (!) до того, як руські матрони народили майбутніх героїв знаменитої Куликовської битви 1380 року.

На завершення варто зауважити, що завзяті князівські змагання за давньокиївську спадщину самому Києву колишніх політичних дивідендів, на жаль, не обіцяли. Поперемінні володарі великокняжого титулу намагались утримати цей символічний доказ своєї зверхності, міцно вкоренившись у нових потенційних столицях: Галичі, Чернігові, Суздалі чи Володимирі. Невдовзі по тому, як хтось із князів здобував заповітний трофей, його образ як «збирача руських земель» помітно тьмянів, а перспектива особистого перебування безпосередньо в Києві не видавалася ні привабливою, ні необхідною.

Згадаймо, що навіть у трагічні дні грудня 1240 року, коли стіни Києва обвалувались під ударами монгольських пороків, у місті не було великого

князя, титул якого на той час належав Данилові Галицькому. Героїчну оборону «матері міст руських» очолював воєвода Дмитрій – і тим самим, як знаємо, увічнив своє ім'я. Звичайно, присутність у Києві самого Данила мало чим зарядило б лихові і не могло перепинити шлях Батієві на захід України – надто нерівними були сили. Але цей показовий факт став ще одним зловісним символом гіркої розплати народу за неспроможність можновладців своєчасно дійти політичного компромісу, з'єднати окремі державотворчі потічки в єдиному розбудовчому процесі, створити оновлений державний організм, де влада найвищих авторитетів поступалась би авторитетові влади.

Оцінку діянням політиків дає час і народ з його правичною пам'яттю та історичною інтуїцією. Невідомий книжник XIII ст., намагаючись збагнути причини трагічного фіналу давньоруської історії, зазначив: «Усе це трапилося не через татар, а через гордість і зарозумілість руських князів допустив бог таке» [7].

Монголо-татарська навала спотворила внутрішню логіку державно-політичної трансформації Давньої Русі. Якби цей природний процес не зазнав такої відчутної корекції ззовні, то цілком можливо, що вже під кінець XIII – на початку XIV ст. політична карта Східної Європи була би представлена, певне, двома досить значними державними утворами – в межах південно-західного та північно-східного уламків колишньої Київської Русі.

Однак історія невмолима тим, що вона завжди йде попереду, а не позаду наших оцінок і припущень. Для одних вона – учитель, для інших – наглядчак, що карає за невивчений вчасно урок. Ці дві взаємопов'язані соціальні функції історії почергово домінують протягом конкретних обставин часу. Яка з них і коли саме захопить першість – багато в чому залежить від рівня духовної та політичної культури суспільства, ступеня усвідомленості здійснюваних його владно-управлінською елітою інтелектуальних і практичних зусиль. При цьому важливо пам'ятати, що суспільне буття є набагато різноманітнішим за будь-яку множину привабливих і, здавалось би, плідних ідей, і лише та з них може здобути історичну перспективу, котра не обтяжена особистим чи соціально-груповим егоїзмом її творців і поборників.

Література:

1. Кампо В. Проблеми унітаризму в проекті нової Конституції України // Розбудова держави. – 1992. – №5. – С. 32–35.
2. Котляр М.Ф., Смолій В.А. Історія в життєписах. – К., 1994. – С. 119–121.
3. Слово о полку Игореве. – М., 1987. – С. 46.
4. Субтельний О. Україна: історія. – 2-е вид. – К., 1992. – С. 62.
5. Татищев В.Н. История российская. – М.–Л., 1964. – Т. 3. – С. 169–170.
6. Толочко О.П. Конституційний проект Романа Мстиславича 1203 р.: спроба джерелознавчого дослідження // Український історичний журнал. – 1995. – №6. – С. 29.
7. Изборник: Повести Древней Руси. – М., 1987. – С. 136.

Опубліковано:

Актуальні проблеми розвитку суспільної думки і практики управління: Міжвузівський збірник наукових праць / Запорізький інститут державного та муніципального управління. – Вип. 2. – Запоріжжя, 1996. – С. 118–124.

ДВІ КОНСТИТУЦІЇ: 1710-й і 1918 роки

Ознакою потенційних можливостей державотворення народу є намагання і здатність національно-свідомої, освіченої еліти до обґрунтування конституційних засад державного суверенітету. На трьохсотрічному шляху українства до національної незалежності було кілька таких спроб¹. 1710-й і 1918-й роки – лише дві позначки у цьому тривалому, та, зрештою, логічно завершеному процесі².

Ранньої осені 1709 року, вражений невдачею своїх і шведських військ у битві проти армії Петра I під Полтавою, упокоївся на чужині, в Бендерах, політичний вигнанець гетьман України Іван Мазепа.

Ще не встиг осипатися тріумфальний порох з царських знамен, як самоде-ржець водночас з каральними акціями проти дійсних і уявних симпатиків «мазепинства» вдався до тиску на політичні інститути Гетьманщини³.

За таких драматичних обставин частина запорозького козацтва й управлін-ської верхівки Гетьманщини, що емігрувала разом з І. Мазепою, знайшла в собі сили рішуче заявити перед усім цивілізованим світом про прагнення україн-ства й надалі порядкувати своїм власним державним життям згідно з давніми запорозькими традиціями, що заперечували будь-який самовладний диктат – накинута ззовні чи доморощений⁴.

5 квітня 1710 року соратник і наступник І. Мазепа – гетьман України в ек-зині Пилип Орлик – склав перед Запорозьким Військом присягу на пунктах т. зв. Бендерської Конституції (*Parta et Constitutiōnes*). «Конституція Пилипа Орлика засудила самодержавство, «невластиве гетьманському урядуванню», й запропонувала такий варіант державного ладу Гетьманщини, який міг би, з од-ного боку, унеможливити привласнення гетьманом надміру владних функцій, а з іншого – забезпечити авторитет і дієздатність вищих державних інституцій. Засіб вирішення цього завдання вбачався в розмежуванні владних сфер: зако-нодавчої, виконавчо-розпорядчої та судової. Природу й механізм взаємодії цих трьох складових державного механізму визначали ідеї представництва від на-роду та виборність посадових осіб Гетьманщини.

Органом народного волевиявлення залишались військові козацькі ради – по три в кожному році. Склад таких зібрань утворювали кілька категорій рад-ників: «перші» (генеральна старшина), «публічні» (городові полковники), «ге-неральні» (по одному вибраному від полку), а також сотники й послы Запоро-зького низового війська.

¹ Див. докладно: Слюсаренко О.Г., Томенко М.В. Історія української Конституції. – К., 1992.

² Мається на увазі прийняття 28 червня 1996 року новітньої Конституції України.

³ Замість І. Мазепа наприкінці 1708 р. гетьманом Лівобережної України за згодою Петра I було обрано Івана Скоропадського. З 1709 р. діяльність І. Скоропадського перебувала під постійним наглядом з боку царського резидента (бригадира) ближнього стольника А. Ізмайлова та спеціа-льних радників. Цей контроль було посилено двома російськими полками, які повинні були в разі необхідності унеможливити будь-які небажані для Москви кроки гетьмана.

⁴ Іван Мазепа (роки гетьманування: 1687–1709) та його попередник Іван Самойлович (роки ге-тьманування: 1672–1687) часто зловживали своїми гетьманськими повноваженнями, що свід-чило про поступову еволюцію виборної посади гетьмана в напрямі до «одноосібної влади». Ця тенденція руйнувала давні установи Війська Запорозького.

Принципове значення мало зауваження про захист честі й гідності гетьмана та обов'язковість його розпоряджень, здійснюваних в межах посадової компетенції. Зі свого боку, гетьман повинен був беззастережно дотримуватися принципу колегіальності в управлінні, бути відкритим для справедливої критики, а можливі спірні питання виносити на розгляд незалежної інстанції – Військового генерального суду, рішенням якого підлягали урядовці всіх рангів. З-під безпосереднього підпорядкування гетьманові вилучався військовий скарб, а розмір видатків на утримання й охорону гетьманської булави та особи визначали постанови тих-таки козацьких рад. Ледве п'ята частина положень «Конституції» – з тих, що торкалися посадових повноважень гетьмана, – надавали йому певних прав, усі ж інші передбачали обов'язки перед народом і державою та застерігали від зловживань владою⁵.

«Конституція Пилипа Орлика» посідає чільне місце в історії світової правничої думки. Вона випередила в часі, а стосовно окремих своїх положень – навіть ідейно, Конституцію США 1781 року та польську Конституцію 1791 року.

Історія вічна, та не вічні її учасники. Ледве переступивши поріг ХХ сторіччя, впала Російська імперія. В умовах крихкої, більше сподіваної, аніж реальної, демократії нове покоління діячів українського національно-визвольного руху здійснило чергову спробу окреслити конституційні засади Української держави. 29 квітня 1918 року у Києві Центральна Рада ухвалила проект Конституції Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР⁶. На думку М. Грушевського, Конституція УНР мала «посередній характер між західними буржуазно-республіканськими взірцями і <...> соціалістичною радянською республікою»⁷.

Конституція УНР узагальнила, поглибила та доповнила правничі засади попередніх чотирьох Універсалів і деяких проміжних законів Центральної Ради.

Було підтверджено статус УНР як суверенної і ні від кого не залежної держави. Влада в УНР і територія Республіки оголошувались неподільними, але за гарантії прав самоврядування для окремих регіонів (земель, волостей) згідно з принципом децентралізації.

Носієм суверенітету та джерелом влади в УНР визнавався народ України, представлений сукупністю всіх громадян Республіки, проголошувались демократичні свободи, рівність прав незалежно від національних, релігійних, статевих, майнових та інших відмінностей.

Функції верховної законодавчої влади в УНР переймали Всенародні Збори. Упродовж трирічного терміну депутатських повноважень Збори мали скликатися на сесії не менше двох разів на рік. До компетенції Всенародних Зборів, окрім поточної законотворчої роботи, належали питання війни і миру,

⁵ Співвідношення між правами та обов'язками гетьмана подано в редакції автора цих нотаток на підставі власного аналізу документа (див.: Угода та Конституція Пилипа Орлика // Розбудова держави — 1992. — №5. — С.4–14).

⁶ Див.: Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) // Розбудова держави. — 1992. — №5. — С. 15–20.

⁷ Грушевський М. Українська партія соціалістів-революціонерів та її завдання // Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991. — С. 228.

політичних і економічних відносин міждержавного рівня, територіальні та конституційні зміни тощо.

Підконтрольне й підзвітне положення щодо Всенародних Зборів займала Рада Народних Міністрів – вищий виконавчий орган (уряд) УНР. Всенародні Збори визначали та затверджували кількісний і особовий склад Ради Міністрів, спеціалізацію міністерських посад, а в разі недовіри до уряду могли вдатися до часткового або ж повного заміщення членів Кабінету. Депутати Всенародних Зборів і члени Ради Народних Міністрів користувалися взаємним правом дорадчого голосу на випадок їхньої можливої участі в роботі цих двох органів влади.

Повноваження Ради Міністрів не були виразно регламентовані. Вказувалося лише, що уряд «порядкує всіма справами, які здійснюються поза межами діяльності установ місцевої самоуправи» та мають загальнодержавне значення⁸. Відносини між Радою Міністрів та місцевою адміністрацією (вибраними радами та управами громад, волостей і земель) зводилися до координації та контролю з боку центру за діяльністю місцевих управлінських структур, надання їм допомоги, але без втручання у сферу їхніх законних компетенцій та в разі звернень останніх до уряду за такою допомогою.

Конституція вказувала на загально громадське призначення суду, незалежність судочинства від законодавчих і адміністративних органів влади, однаковість застосування вимог закону до всіх громадян Республіки, без винятку для членів Всенародних Зборів і Ради Народних Міністрів. Структуру судових органів вінчав Генеральний Суд Української Народної Республіки, який обирався Всенародними Зборами на п'ять років і мав бути найвищою касаційною інстанцією для всіх судів.

Принципово важливого значення для визначення форми державно-політичного устрою УНР мало питання про вищу посадову особу Української держави, проте чіткої формули щодо цього укладачі Конституції напрацювати не змогли.

Відомо, що в день ухвали Конституції було також обрано і Президента УНР. Ним став голова Центральної Ради М.С. Грушевський. Існують різні думки щодо того, чи дійсно можна вважати М. Грушевського першим президентом України. З формального боку так, можна. Але якщо керуватися не ура-патріотичними почуттями та взяти до уваги не лише сам факт обрання президента, а всю сукупність фактів, пов'язаних з цією подією, то неминуче дійдемо інших висновків.

По-перше, в тексті Конституції немає жодної згадки про інститут президентської влади – регламентовано лише діяльність Голови Всенародних Зборів: він обирається самими ж Зборами, на час їхньої дії, скликає сесії, керує ходом засідань. Крім того, Голова завіряє своїм підписом ухвалені закони та постанови, а також за згодою Ради Старшин Зборів формує уряд. Два останніх повноваження Голови Зборів, доповнені його правом іменем Республіки сповняти «всі чинності, зв'язані з представництвом Республіки»⁹, могли б у майбутньому перерости у потенційні функції президента. Та це лише теоретичне припущення. Фактично ж навіть повноваження Голови Всенародних Зборів подані в документі не компактно – окремим розділом, а вроздріб, що також вказує

⁸ Розбудова держави. – 1992. – №5. – С. 18–19.

⁹ Там само. — 17.